

РОЗДІЛ VI

Бухгалтерський облік, аналіз, статистика та математичні методи й інформаційні технології в економіці

УДК 336.764.1

Олег Гадзевич – кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедри обліку і аудиту, Східноєвропейський
національний університет імені Лесі Українки

Деякі особливості проведення аналізу активів підприємства

У статті розглянуто активи підприємства як об'єкт фінансового аналізу. Досліджено питання підготовки бухгалтерської інформації про активи для цілей аналізу. Розглянуто критерії, що лежать в основі побудови аналітичного балансу. Викладено основні методичні підходи до проведення горизонтального й вертикального аналізу активів, а також окремих їх елементів. Визначено цілі та методику аналізу активів, критерії оцінки динаміки й структури активів, у тому числі виявлено «позитивні» та «негативні» характеристики окремих груп активів, які потрібно враховувати під час аналізу активних операцій.

Ключові слова: активи, фінансовий аналіз, бухгалтерська звітність, агрегування, динаміка, структура.

Постановка наукової проблеми та її значення. Одним із важливих завдань фінансового менеджменту на підприємстві є управління активами. Це пов'язано з тим, що результати активних операцій впливають на різні сторони діяльності підприємства: операційну, фінансову, інвестиційну, а значить, у кінцевому рахунку, відображаються на ключових фінансових показниках. Раціональний склад і структура активів повинні, з одного боку, забезпечити достатню ліквідність і платоспроможність підприємства й ефективність діяльності – з іншого. Тому аналіз активів має велике значення при проведенні фінансового аналізу.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Ідентифікацію та оцінювання активів виконано в значній кількості праць науковців і практиків, серед яких – І. Ангель, Л. Баруч, Н. Б. Білоус, А. О. Босак, О. М. Гребешкова, Л. Едвінсон, Р. Каплан, М. Ю. Колесник, О. В. Мельник, Д. Нортон, Й. Рамірес, К. Е. Свейбі, А. Тойнбі, Н. О. Шпак, І. І. Ярема та ін. Проте аналіз використання активів, майна підприємства потребує поглибленого вивчення.

Формулювання цілей статті. Аналіз складових частин активу підприємства, його майна, ефективного використання оборотних активів, зокрема дебіторської заборгованості, є метою розгляду питань цієї статті.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Оцінка активів в рамках фінансового аналізу й, зокрема, аналіз фінансового стану підприємства включає вивчення їх складу, динаміки та структури.

Інформація про склад активів міститься в бухгалтерському балансі. Зазвичай для цілей аналізу дані балансу пропонується представити в агрегованому вигляді. Для цього проводять об'єднання рядків бухгалтерського балансу в групи. Традиційно причинами такого угруповання прийнято вважати прагнення укрупнити дані балансу, підвищити наочність інформації, спростити розрахунки основних аналітичних показників, забезпечити зіставність і порівнянність інформації. Однак проведена політика розвитку бухгалтерської звітності в Україні спрямована на спрощення структури

бухгалтерського балансу. Кількість балансових статей постійно скорочується. Рекомендована на сьогодні форма балансу вже має високий рівень агрегованості. Незважаючи на це, необхідність підготовки даних звітності до аналітичних процедур не втратила своєї значущості, оскільки існує інша, більш важлива мета трансформації бухгалтерського балансу.

Відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16 липня 1999 року № 996-14, метою ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності є надання користувачам для прийняття рішень повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансове становище, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства [1]. Очевидно, що на сьогодні бухгалтерська звітність виконує більше обліково-контрольні, а не аналітичні функції. Тому перетворення балансу передбачає не просто механічне укрупнення цих розділів балансу, а об'єднання однорідних елементів у необхідних аналітичних розрізах, тобто агрегування розуміється як не просто об'єднання, а й перекомпонування рядків балансу (аж до об'єднання рядків різних розділів і навіть залучення додаткової інформації з облікових реєстрів). Побудова такого аналітичного балансу підвищує достовірність інформації про склад окремих груп активів, дає більш реальну оцінку їх вартості.

Угрупування рядків балансу проводять за певними ознаками. Активи групуються за складом, їх участі в процесі виробництва та обігу. При цьому фінансиста цікавить не матеріально-речова або функціональна характеристика активів, а економічна сутність активів.

Відповідно до НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» об'єктом обліку є активи, тобто ресурси, контрольовані підприємством у результаті минулих подій, використання яких, як очікується, призведе до отримання економічних вигод у майбутньому [3].

Ці формулювання припускають, що матеріально-речова форма об'єкта та юридичні умови його використання не є істотними критеріями його віднесення до активів. Наприклад, отриманий за договором фінансової оренди актив відповідно до Міжнародного стандарту IAS 17 повинен бути включений до складу активів орендаря, навіть якщо договором не передбачено право викупу об'єкта після закінчення терміну оренди (відповідно, зобов'язання, пов'язані з орендою, теж повинні знайти відображення в бухгалтерському балансі) [2].

Проте нині вітчизняна методологія ведення бухгалтерського обліку розглядає активи як власність підприємства, тобто в балансі представлені активи, що належать підприємству на правах власності. Активи, на які в підприємства немає юридичних прав, але використовуються для отримання доходів (наприклад, на правах оренди), відображаються на позабалансових рахунках.

Отже, застосовувана методологія обліку визначає зміст бухгалтерської звітності, а це, зі свого боку, відбивається на можливостях фінансового аналізу. Якщо в якості критерію визнання активу виступають юридичні права й у балансі показані активи, що належать підприємству на правах власності, то в рамках фінансового аналізу вони розглядаються з точки зору їх ліквідності. Вони можуть бути продані задля отримання грошових коштів для погашення зобов'язань підприємства. Сформований таким чином баланс відповідатиме цілям оцінки ліквідності та платоспроможності підприємства.

Якщо ж критерієм визнання активу є його здатність приносити підприємству дохід (а дохід можуть приносити активи, що не належать підприємству на правах власності) й активи в цьому випадку не розглядаються як засіб платежу за зобов'язаннями, то такий баланс не цілком придатний для аналізу платоспроможності. Він повністю відповідає потребам аналізу рентабельності діяльності та фінансової стійкості підприємства.

Отже, трактування об'єктів обліку може варіюватися залежно від інтересів користувачів звітності. Зокрема, алгоритм угруповання активів може визначатися, виходячи з конкретних завдань фінансового аналізу.

Потрібно зазначити, що зміни, які відбуваються в бухгалтерській звітності, певною мірою підвищують її аналітичність. Так, виділення із загальної суми короткострокових фінансових укладень високоліквідних укладень, «які можуть бути легко обернені в заздалегідь відому суму грошових коштів і які схильні до незначного ризику зміни вартості» та які можна використовувати для погашення зобов'язань і включення їх у рядок балансу «Грошові кошти та грошові еквіваленти», збільшує аналітичні можливості інформації для цілей оцінки ліквідності підприємства.

Але все ж ще більша частина даних балансу вимагає від аналітика уточнень, перегруповань. Це, наприклад, стосується дебіторської заборгованості, яка повністю (і короткострокова, і довго-

строкова) відображається в складі оборотних активів. Цим порушується принцип роздільного відображення довгострокових (необоротних) і поточних (оборотних) активів. Тому при угрупованні доцільно включити в необоротні активи заборгованість, платежі по якій очікуються більш ніж через 12 місяців. Відзначимо, що необхідність перегруповання викликана не тільки різними періодами функціонування активів, але часто їх різною природою й характером участі в діяльності підприємства.

Побудований таким чином агрегований баланс по праву можна назвати аналітичним, оскільки він підвищує інформативність даних, дає змогу забезпечити більш точне обчислення різних фінансових показників.

У процесі функціонування підприємства в результаті проведення активних операцій склад активів постійно змінюється. Уявлення про зміни, що відбулися, можна отримати за допомогою методів горизонтального й вертикального аналізу бухгалтерського балансу.

Горизонтальний аналіз (Horizontal Analysis) ще називають тимчасовим. Суть його полягає в оцінці динаміки, тобто зміні складників активів за аналізовані періоди. Горизонтальний аналіз доповнюється трендовим аналізом (Trend Analysis), який дає змогу визначити тренд або тенденцію зміни показника за низку років, очищену від впливу випадкових чинників й особливостей окремих періодів.

Мета вертикального аналізу (Vertical Analysis) полягає у визначенні структури активів. Перевагою такого аналізу є те, що він дещо згладжує негативний вплив інфляції, що спотворює значення показників бухгалтерської звітності. Показники структури балансу розраховують на кожну дату, а потім порівнюють між собою (динаміка структури), що дає можливість відстежити структурні зрушення.

Аналіз активів проводять із метою оцінки ефективності їх використання, виявлення внутрішньогосподарських резервів забезпечення відновлення платоспроможності, оцінки ліквідності активів, ступеня їх участі в господарському обороті, виявлення майна та майнових прав, придбаних на свідомих невивіганих умовах, оцінки можливості повернення відчуженого майна, внесеного як фінансових вкладень.

Під час аналізу динаміки загальної вартості активів підприємства потрібно визначити причини змін, що відбулися. Зменшення валюти балансу за звітний період зазвичай пов'язують зі скороченням оборотів підприємства, яке могло бути викликано зниженням платоспроможного попиту на продукцію (товари, роботи й послуги) цього підприємства, обмеження доступу до ринків матеріальних ресурсів, помилки в маркетинговій стратегії та ін. При цьому зростання валюти балансу не завжди оцінюється позитивно, оскільки може бути пов'язане не зі збільшенням потенціалу підприємства, а виключно з інфляційними процесами (зростанням цін на сировину, матеріали, паливо, переоцінкою основних засобів).

Дуже проблематичним при проведенні аналізу є оцінка структури активів. Незважаючи на те, що структура вимірюється відносними показниками, не існує рекомендації її оптимальності. У структурі відбивається специфіка діяльності кожного конкретного підприємства. Вона складається під впливом безлічі різних факторів, зокрема:

- галузева приналежність підприємства (у складі активів підприємств торгівлі – товарні запаси; виробничих підприємств – основні засоби; фінансових інститутів – фінансові вкладення);
- особливості виробничого процесу – тип виробництва, тривалість виробничого циклу, структура витрат на виробництво продукції та ін.;
- сезонність постачання, виробництва, реалізації;
- попит на продукцію;
- система розрахунків на підприємстві тощо.

Безперечними є рекомендації розгляду структури активів у динаміці. Однак при цьому потрібно пам'ятати, що структура залежить не тільки від специфіки підприємства, але й від конкретних умов діяльності в той чи інший часовий період.

Традиційно в якості критерію оцінки зміни структури активів пропонується використовувати їх оборотність. Динаміка структури вважається позитивною, якщо призводить до прискорення оборотності активів. Такий підхід, наприклад, закладений при проведенні фінансового аналізу в процедурі банкрутства: «Чим швидкість обороту вища, тим обрана стратегія ефективніша». Це пояснюється тим, що швидкість обороту активів впливає на величину отриманого підприємством прибутку. При прискоренні оборотності відбувається так зване абсолютне вивільнення (економія) активів, тобто

пряме скорочення потреби в них, зниження операційних витрат і, відповідно, підвищення прибутку. Крім того, за рахунок прискорення оборотності при наявності активів у межах потреби (без залучення додаткових ресурсів) забезпечується зростання виробництва продукції, а отже й зростання прибутку (відносно вивільнення (економія) активів). Забезпечення принципу прискорення оборотності означає, що в структурі активів велику частку повинні складати короткострокові (оборотні) активи, порівняно з довгостроковими необоротними активами. Однак оборотність – далеко не єдиний критерій, яким керується підприємство при проведенні активних операцій.

Формування активів підпорядковане насамперед завданням виконання операційної діяльності підприємства, забезпечення відповідності обсягу й структури активів, обсягом та структурою виробництва й реалізації продукції. Крім того, для виконання поточної діяльності підприємства важливим є рівень його платоспроможності, тобто здатність погашати короткострокову заборгованість. Прискорення оборотності оборотних коштів, як уже зазначалося, призводить до зменшення їх залишків. І якщо величина грошових коштів, дебіторської заборгованості та матеріальних запасів перебуває на низькому рівні, то в підприємства зростає ризик неплатоспроможності й, отже, банкрутства. Рівень платоспроможності підприємства тим вищий, чим більша частка ліквідних активів.

Ще один принцип при проведенні активних операцій – забезпечення ефективності (рентабельності) діяльності. Оптимізація складу активів із погляду дотримання цього принципу спрямована, з одного боку, на забезпечення повного корисного використання їх окремих видів, а з іншого – підвищення їх сукупної потенційної здатності генерувати операційний прибуток. Забезпечення цієї цільової установки вимагає вже іншої структури активів. Оборотні активи повинні підтримуватися на деякому оптимальному рівні. Низький їх рівень може призвести до збоїв у роботі підприємства, відносно високий рівень, навпаки, означає наявність «непрацюючих» активів.

Тому дотримання цих принципів (досягнення компромісу між необхідністю забезпечення безперебійної діяльності підприємства, оборотністю, рентабельністю й платоспроможністю) є цільовою установкою при проведенні активних операцій і, відповідно, при оцінці їх результатів у межах здійснення аналітичних процедур.

При аналізі необоротних активів потрібно орієнтуватися на особливості їх функціонування. Їм притаманні такі «позитивні» характеристики:

- основні засоби, будучи факторами виробництва, забезпечують безперебійний випуск продукції й, відповідно, генерують стабільний прибуток;

- необоротні активи, зокрема основні засоби та незавершені капітальні інвестиції, володіють резервами збільшення обсягів продукції в період підвищеного попиту;

- вони практично не схильні до впливу інфляційних процесів.

З іншого боку, необоротні активи:

- це довгострокові вкладення, тому термін їх оборотності (окупності) триває понад 12 місяців;

- вони мало мінливі в короткостроковому періоді, унаслідок чого будь-яке зниження попиту на продукцію, що випускається, може призвести до зниження рівня їх завантаженості, тобто ефективності використання;

- це найменш ліквідні активи, тому за необхідності погашення короткострокових зобов'язань їх не можна швидко реалізувати;

- вони схильні до морального зносу й, відповідно, навіть не перебуваючи в експлуатації, утрачають свою вартість.

У процесі аналізу необоротних активів, зокрема основних засобів, нематеріальних активів, незавершеного будівництва, потрібно розділити їх на використовувані і невикористовувані у виробничому процесі, визначити можливу ринкову вартість при їх реалізації, а також, ураховуючи важливість для підприємств основних засобів, доповнити аналіз оцінкою рівня їх зносу (у тому числі дати характеристику повністю зношених основних засобів), швидкості руху основних засобів (придбання, вибуття, списання).

Аналізуючи оборотні активи, потрібно враховувати такі їхні особливості:

- високий рівень оборотності, тобто перетворення з одного виду активів в інший;

- схильність до змін, у разі необхідності диверсифікації діяльності підприємства в умовах зміни ринкової кон'юнктури;

- високий ступінь ліквідності, що забезпечує платоспроможність підприємства.

Водночас для оборотних активів притаманні «негативні» характеристики:

- частина активів (дебіторська заборгованість, кошти) схильні до втрати вартості під впливом інфляції;
- невикористані у виробничому процесі надмірно створені виробничі запаси, дебіторська заборгованість, готівкові грошові кошти не беруть участі у створенні прибутку;
- оцінка динаміки вартості й питомої ваги оборотних активів неоднозначна та залежить від чинників, що викликали ці зміни. Зростання оборотних активів може бути викликане так само, як і у необоротних активах, розширенням виробництва або дією інфляційних чинників. Проте динаміка оборотних коштів часто пов'язана зі зміною швидкості їх оборотності. Так, уповільнення оборотності веде до залучення додаткових коштів в оборот підприємства й, навпаки, прискорення – до їх вивільнення.

Аналіз дебіторської заборгованості та оцінка її динаміки передбачає визначення якості заборгованості, у тому числі суму заборгованості, яка не може бути стягнута. Зростання дебіторської заборгованості вважається виправданим, якщо супроводжується зростанням обсягів продажів.

Висновки. У процесі всієї діяльності відбувається безперервний процес кругообігу капіталу, змінюється величина й потреба в ресурсах. Як наслідок, це відбивається на ключових показниках фінансового стану підприємства та результатах його діяльності. Використання різних методів фінансового аналізу дає можливість визначити, наскільки правильно підприємство управляло своїми ресурсами. Проте відзначимо, що аналіз активів підприємства – це лише перший крок при оцінці діяльності підприємства. Надалі він повинен бути доповнений та уточнений аналізом джерел фінансування (тобто оцінкою їх складу, структури й динаміки), взаємозв'язку активів і джерел їх формування з метою оцінки правильності розміщення в конкретних видах активів (тобто оцінки фінансової стійкості й, зокрема, визначенні ступеня незалежності підприємства від кредиторів при формуванні активів), визначення наявності та достатності ліквідних активів для погашення зобов'язань перед кредиторами (тобто аналізу ліквідності й платоспроможності підприємства), а також оцінки ефективності використання активів.

Джерела та література

1. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999р., № 996-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=996-14>.
2. Міжнародні стандарти фінансової звітності (IAS) 17 «Оренда» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.minfin.gov.ua/control/publish/article/main?art_id=92410.
3. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish>.

Гадзевич Олег. Некоторые особенности анализа активов предприятия. Обеспечение бизнеса необходимыми ресурсами является ключевым моментом в деятельности любого предприятия. Оценить эффективность проводимой предприятием политики в области управления активами позволяют методы финансового анализа. В статье рассмотрены активы предприятия как объект финансового анализа. Исследованы вопросы подготовки бухгалтерской информации об активах для целей анализа. Традиционно проведение таких подготовительных процедур объясняется желанием представить информацию в упрощенном, более наглядном виде. В статье делается акцент на другой, более значимой причине трансформации бухгалтерской отчетности – необходимости обеспечения достоверности информации, которая должна отражать реальную стоимость активов. Рассмотрены критерии, лежащие в основе построения аналитического баланса. Изложены основные методические подходы к проведению горизонтального и вертикального анализа активов, а также отдельных их элементов. Обозначены цели и методика анализа активов. Определены критерии оценки динамики и структуры активов, в том числе выявлены «положительные» и «отрицательные» характеристики отдельных групп активов, которые необходимо учитывать при анализе активных операций.

Ключевые слова: активы, финансовый анализ, бухгалтерская отчетность, агрегирование, динамика, структура.

Gadzevych Oleg. Some Peculiarities of Conducting the Enterprise Assets Analysis. Providing the necessary resources to the business is a key issue in its performance. The financial analysis methods enable to evaluate the effectiveness of the company's policy in the sphere of assets management. The enterprise's assets as an object of financial analysis are considered. The issues of preparation of financial information on the assets for the purposes of analysis are investigated. Carrying out such procedures is traditionally stipulated by a desire to provide information in a simplified, more illustrative form. However, the authors put an emphasis on another, more important reason for the financial statements transformation – it is the need to ensure the reliability of information which has to reflect the real value of assets. The criteria underlying the construction of an analytical balance are reviewed. The basic methodological approaches to conducting horizontal and vertical analyses of assets and its individual components are

described. The purpose and methodology of conducting the assets analysis are designated. The criteria for assessing the dynamics and structure of assets are defined. Some «positive» and «negative» characteristics of individual groups of assets, which are to be considered when analyzing the active operations, are also identified.

Key words: assets, financial analysis, accounting reports, aggregation, dynamics, structure.

UDC 657.1.011.56

Tatjana Shmatkovska – Ph. D. in Economics, Associate Professor, Associate Professor of Department of accounting and audit, Lesya Ukrainka Eastern European National University

To the Problem of Automation of Accounting and Analytical Process in the System of Information and Economic Security of the Enterprise

Current trends of automation of accounting and analytical process of accounting entities in Ukraine are determined in the article. Main software used for automate accounting processes including: «1C», «Best Zvit Plus», «Parus» were compared. Stages necessary for achievement of information security by means of effective use of the automated accounting systems were allocated. Attention was focused on a problem of automated accounting systems functioning in terms of economic security tools and prevention of unauthorized information use on the enterprises.

Key words: accounting and analytical software products, automation of accounting and analytical processes, efficiency of activities of the entity, managerial «1C» software complex, the security of information.

The Problem and its Connection with Scientific and Practical Tasks. In the market conditions of ménage automation of process of account gives possibility to save an enterprise considerable specific gravity of own resources, and main – in good time and operatively to accept effective administrative decisions. As practice of ménage certifies, efficiency of account rises considerably, if his information is complete enough, timely and dynamic, that stipulates the necessity of automation of process of its generation. For this reason on the modern stage of development of productive forces before companies which aim effectively to organize own activity, the task of successful choice of software product appears for automation of account and analysis which will satisfy as many as possible their requirement.

Features of accounting and analytical process differ depending on the characteristics of the company, the industry, and specific products or services produced or provided by them and so on. Therefore and until now a question of successful choice of software is a problem for registration-analytical services in accordance with the specific of activity of every being in charge subject.

Research and Publications Analysis. An important contribution to the development perspective the use of information systems and technologies in accounting and analytical work of the company made such scientists as: M. E. Skrypnyck, S. V. Ivahnenkov, V. V. Evdokimov, A. O. Sarajeva, L. I. Vlasenko, A. A. Korda and others. Among foreign research workers will select: E. K. Gilde, K. E. Dallas, V. I. Isakova, Y. V. Sokolova, D. V. Chystova, O. D. Shmigel and others. In particular, research of theoretical and methodical aspects of development and introduction of the computer informative systems of account, analysis and audit are carried out by M. E. Skripnik on enterprises [11, p. 14–25]. Potential advantages, and also problem aspects which arise up at introduction of the automated form registration-analytical it is thoroughly described activity of enterprise in works of S. V. Ivakhnenko [6, p. 56–62]. Except for that, consider that the special attention is deserved by works V. V. Evdokimova, in which an author gives own vision of application of information technologies on large enterprises [5].

As a result, it should be noted that the research prospects of automated accounting and analytical process at using the latest advanced information technologies are not sufficiently numerous and fragmented.

The Goal of the Article. The task of research consists in an analysis and evaluation of modern tendencies in relation to automation registration-analytical to the process of being in charge subjects in our country and lineation of possible ways in relation to the improvement of the formed tendencies in the nearest and remote prospect in the conditions of necessity of providing of informative safety of enterprise.